Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATEI GENERALE
DOAMNA TAMARA ĆAPETA
prezentate la 20 noiembrie 2025[1]

Cauza C-522/24

BG
împotriva
Ministero della Difesa,
intervenientă:
Presidenza del Consiglio dei Ministri

[cerere de decizie preliminară formulată de Consiglio di Stato (Consiliul de Stat, Italia)]

„Trimitere preliminară – Directiva 2000/78/CE – Noțiunea de «convingeri» în temeiul articolului 1 din Directiva 2000/78 – Opinii personale privind vaccinarea împotriva COVID-19 – Obligație privind vaccinarea impusă personalului militar din cauza pandemiei COVID-19 – Refuz de a primi un vaccin COVID-19, care a condus la suspendarea din activitate fără remunerație”

I. Introducere

1. Au trecut mai mult de doi ani de când pandemia de COVID-19 a fost declarată oficial ca nemaifiind o amenințare globală[2]. Cu toate acestea, Curtea de Justiție continuă să primească cereri de interpretare referitoare la chestiunile juridice care au apărut în perioada pandemiei.

2. Prezenta cerere de decizie preliminară este un astfel de exemplu. Reclamantul din litigiul principal (denumit în continuare „reclamantul”) a refuzat să primească vaccinul împotriva COVID-19, în condițiile în care legislația italiană prevedea vaccinul ca fiind obligatoriu pentru personalul militar. Prin urmare, acesta a fost suspendat de la locul de muncă din cadrul Ministero della Difesa (Ministerul Apărării, Italia), pârâtul din litigiul principal (denumit în continuare „Ministerul Apărării” sau „pârâtul”), fără remunerație, pentru o perioadă de aproximativ două luni, după care obligația de vaccinare a fost ridicată și acesta și-a reluat activitatea.

[1] Limba originală: engleza.

[2] A se vedea în această privință declarația Directorului General al Organizației Mondiale a Sănătății din 5 mai 2023, disponibilă la următoarea adresă: https://www.who.int/news-room/speeches/item/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing—5-may-2023

3. Reclamantul invocă în fața Consiglio di Stato (Consiliul de Stat, Italia), care este instanța de trimitere, că suspendarea sa a fost discriminatorie, fiind întemeiată numai pe opiniile sale personale împotriva vaccinului COVID-19, ceea ce, potrivit acestuia, constituie o încălcare a dispozițiilor prevăzute de Directiva 2000/78/CE a Consiliului [3].

II. Situația de fapt din litigiul principal, întrebările preliminare și procedura în fața Curții

4. Ca răspuns la pandemia de COVID-19, Ministerul Apărării a impus personalului militar o obligație de vaccinare împotriva COVID-19. Această obligație s-a întemeiat pe Decreto-legge n. 44/21 (Decretul-lege nr. 44/21) [4].

5. După ce a făcut din vaccinarea împotriva COVID-19 o cerință profesională esențială pentru anumite categorii de profesioniști, articolul 4-ter din Decretul-lege nr. 44/21 a impus în mod explicit angajatorilor obligația de a verifica dacă tot personalul militar (printre alte categorii de lucrători enumerate în acesta [5]) este vaccinat. Nevaccinarea unui salariat conducea la suspendarea imediată din activitate a acestuia. Angajatul respectiv nu era supus niciunei consecințe disciplinare, iar raportul de muncă era menținut. Aceeași normă preciza de asemenea că nicio remunerație sau alte compensații sau onorarii nu erau datorate în timpul perioadei de suspendare. În plus, se preciza că suspendarea rămânea în vigoare până când persoana în cauză informa angajatorul că a început sau a încheiat primul ciclu de vaccinare sau până la administrarea dozei de rapel. Cu toate acestea, suspendarea nu ar dura mai mult de termenul de șase luni, care a început la 15 decembrie 2021.

6. Reclamantul este un membru al corpului militar, care lucrează pentru Ministerul Apărării ca inginer, desfășurându-și activitatea predominant în interiorul unui birou individual, dar are frecvente reuniuni și întâlniri cu alți militari și cu personalul civil al aceleiași administrații, precum și cu reprezentanți ai unor societăți externe.

7. Acesta a refuzat să primească un vaccin COVID-19, dar s-a declarat dispus să se supună testelor SARS-CoV-2 la fiecare 48 de ore.

8. Prin decizia sa din 10 ianuarie 2022, pârâtul l-a suspendat pe reclamant din funcție, fără remunerație. Pârâtul nu a aplicat acțiuni disciplinare reclamantului și a menținut raportul de muncă al acestuia.

9. Această decizie a fost contestată de reclamant la Președintele Republicii Italiene prin intermediul unei căi extraordinare de atac.

[3] Directiva din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (JO 2000, L 303, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 7) (denumită în continuare „Directiva 2000/78”).

[4] Decreto-legge 1 aprile 2021, n. 44 – Misure urgenti per il contenimento dell'epidemia da COVID-19, in materia di vaccinazioni anti SARS-CoV-2, di giustizia e di concorsi pubblici (Decretul-lege nr. 44 din 1 aprilie 2021 – Măsuri urgente pentru limitarea epidemiei de COVID-19 în materie de vaccinări anti SARS-CoV-2, justiție și concursuri publice), convertit în Legge 28 maggio 2021, n. 76 (Legea nr. 76 din 28 mai 2021), astfel cum a fost modificat prin decreto legge 26 novembre 2021, n. 172 – Misure urgenti per il contenimento dell'epidemia da COVID-19 e per lo svolgimento in sicurezza delle attività economiche e sociali (Decretul-lege nr. 172 din 26 noiembrie 2021 – Măsuri urgente pentru limitarea epidemiei de COVID-19 și pentru desfășurarea în siguranță a activităților economice și sociale), convertit, după modificări, în Legge 21 gennaio 2022, n.3 (Legea nr. 3 din 21 ianuarie 2022).

[5] Obligația de vaccinare împotriva COVID-19 a fost introdusă inițial pentru cadrele medicale și lucrătorii din domeniul sănătății publice, apoi pentru lucrătorii angajați în instituții rezidențiale de asistență socială și medicală și, în cele din urmă, printre alte categorii, pentru personalul din sectoarele apărării, securității și urgențelor publice.

10. În cadrul acestei căi de atac, Consiglio di Stato (Consiliul de Stat), instanța de trimitere, acționând cu titlu consultativ, a fost chemat să dea un aviz obligatoriu pentru Ministerul Apărării, care este competent să soluționeze calea de atac și trebuie să propună Președintelui Republicii Italiene o decizie definitivă.

11. În fața instanței de trimitere, reclamantul a susținut că obligația de vaccinare era discriminatorie și contrară articolului 2 alineatul (2) din Directiva 2000/78 pentru șase motive.

12. În primul rând, reclamantul a apreciat că a suferit o discriminare directă în raport cu personalul civil cu funcții similare în cadrul pârâtului, întrucât acesta din urmă nu a făcut obiectul obligației de vaccinare. Acesta a susținut de asemenea că obligația de vaccinare i-a fost impusă pe propriul risc, contrar celor prevăzute la articolul 206-bis din Decretul Legislativ nr. 66/10[6], potrivit căruia administrația, asumându-și răspunderea pentru vaccinarea personalului, poate declara indispensabilă administrarea anumitor vaccinuri specifice personalului militar pentru ca acesta să poată fi desfășurat în condiții operaționale speciale.

13. În al doilea rând, acesta a susținut că a suferit o discriminare indirectă în raport cu personalul militar vaccinat, bazată doar pe obiecția sa privind administrarea vaccinului legată de opinia sa personală că vaccinurile nu aveau o bază științifică valabilă. Deși reclamantul s-a declarat disponibil să efectueze teste SARS-CoV-2 la fiecare 48 de ore, această posibilitate i-a fost refuzată, ceea ce, în opinia sa, era contrar articolului 2 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2000/78.

14. În al treilea rând, întrucât a fost suspendat din activitatea sa profesională, fără remunerație, reclamantul ar fi fost pus în imposibilitatea de a asigura pe durata acestei suspendări întreținerea sa și a familiei sale, inclusiv a celor două fiice minore. Reclamantul susține că acest lucru ar constitui o încălcare a articolelor 1 și 24 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”).

15. În al patrulea rând, reclamantul a susținut inițial că nu a putut să beneficieze de dreptul său la concediu anual plătit. În cursul procedurii în fața instanței de trimitere, reclamantul a renunțat la acest motiv, întrucât obligația de vaccinare a fost eliminată începând cu 25 martie 2022[7].

16. În al cincilea rând, reclamantul a invocat că i s-a refuzat protecția juridică efectivă, cu încălcarea articolului 19 TUE.

17. În al șaselea rând, reclamantul a solicitat despăgubirea pentru discriminările pe care le-a suferit, sub forma unei sancțiuni exemplare și disuasive în temeiul articolului 17 din Directiva 2000/78.

18. În plus, reclamantul a solicitat instanței de trimitere să adreseze șase întrebări Curții de Justiție în vederea pronunțării unei decizii preliminare, în legătură cu fiecare motiv al acțiunii.

[6] Decreto legislativo 15 marzo 2010, n. 66 – Codice dell’ordinamento militare (Decretul Legislativ nr. 66 din 15 martie 2010 privind Codul dreptului militar).

[7] Articolul 4-ter alineatul 1 litera b) din Decretul-Lege nr. 44/21 a fost abrogat prin articolul 8 din decreto-legge 24 marzo 2022 n. 24 – Disposizioni urgenti per il superamento delle misure di contrasto alla diffusione dell’epidemia da COVID-19, in conseguenza della cessazione dello stato di emergenza (Decretul-lege nr. 24 de introducere a unor dispoziții urgente pentru înlocuirea măsurilor privind combaterea răspândirii epidemiei de COVID-19, ca urmarea încheierii stării de urgență, denumit în continuare „Decretul-Lege nr. 24/22”) din 24 martie 2022.

19. Pârâtul a solicitat ca instanța de trimitere să respingă acțiunea. În opinia sa, obligația de vaccinare contestată a fost stabilită conform legislației ca o obligație legală specifică prin articolul 4-ter din Decretul-lege nr. 44/21.

20. Instanța de trimitere a respins al cincilea și al șaselea motiv ale acțiunii, precum și propunerile corespunzătoare de întrebări preliminare formulate de reclamant și a notat că reclamantul a renunțat la cel de al patrulea motiv al acțiunii. Cu toate acestea, instanța menționată a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții restul întrebărilor propuse de reclamant în vederea pronunțării unei decizii preliminare.

21. Cu titlu introductiv, instanța de trimitere a observat că întrebările adresate de reclamant nu sunt întemeiate, pentru motivul că legalitatea măsurii naționale care impune personalului medical să se vaccineze împotriva COVID-19, introduse de asemenea prin Decretul-lege nr. 44/21, a fost deja examinată și confirmată de Corte costituzionale (Curtea Constituțională, Italia) în hotărârile nr. 14/2023, nr. 15/2023 și nr. 185/2023. Potrivit instanței de trimitere, principiile exprimate în aceste hotărâri, care sunt analoage celor exprimate în dispozițiile dreptului Uniunii invocate de reclamant în acțiunea sa, s-ar aplica și obligației analoage de vaccinare pentru personalul militar în discuție în litigiul principal.

22. În ceea ce privește primul motiv, instanța de trimitere a observat că Directiva 2000/78 prevede norme privind tratamentul echitabil la locul de muncă, care sunt valabile în condiții obișnuite. Cu toate acestea, astfel cum se prevede la articolul 2 alineatul (5) din această directivă, aceste norme nu aduc atingere măsurilor prevăzute de legislația națională care, într-o societate democratică, sunt necesare pentru securitatea publică și protecția sănătății publice. În plus, aceasta a precizat că obligația de vaccinare a fost introdusă ca urmare a circumstanțelor excepționale și că vaccinurile COVID-19 fuseseră certificate ca fiind sigure. Alegerea legislativă de a impune obligația de vaccinare în sarcina personalului militar, care, spre deosebire de personalul civil, este chemat în situații de urgență să protejeze siguranța publică și să interacționeze cu populația, a fost în acel moment o măsură rezonabilă și adecvată pentru protecția atât a sănătății personalului militar, cât și a sănătății publice. Astfel, potrivit instanței de trimitere, nu există nicio analogie de poziție între personalul militar și personalul civil și, prin urmare, nu există motive pentru discriminarea denunțată de reclamant.

23. În ceea ce privește cel de al doilea motiv al acțiunii, instanța de trimitere a arătat că obligația de vaccinare nu era disproporționată, întrucât nu exista nicio altă măsură adecvată la momentul respectiv. Metoda testării, ca soluție alternativă la vaccinare, era utilizată în contexte mai generale pentru accesul în locuri publice de către persoane care nu aparțineau categoriilor supuse vaccinării obligatorii. Cu toate acestea, respectivele teste, care trebuiau repetate la fiecare două sau trei zile, ar fi implicat costuri nesustenabile și ar fi presupus un efort intolerabil pentru sistemul de sănătate. În plus, având în vedere că rezultatul testului nu era imediat disponibil în raport cu momentul realizării lui, acesta devenea deja caduc, întrucât persoana testată ar fi putut să fie contaminată în perioada dintre realizarea testului și primirea răspunsului.

24. În ceea ce privește al treilea motiv al acțiunii, instanța de trimitere a amintit că suspendarea angajaților nevaccinați, care a durat puțin peste două luni, a pus în aplicare obligația de securitate impusă angajatorului și că dreptul la muncă consacrat de Constituție nu implică în mod necesar dreptul de a desfășura o activitate salariată dacă aceasta constituie un factor de risc pentru protecția sănătății publice, iar lucrătorul alege în mod voluntar să nu se conformeze dispozițiilor privind securitatea la locul de muncă, inclusiv obligația de a se vaccina împotriva COVID-19.

Astfel, deși contrară convingerilor personale ale reclamantului, obligația de vaccinare era o măsură rezonabilă și proporțională din motive de sănătate publică, iar încălcarea conștientă de către reclamant a acestei obligații justifică așadar suspendarea sa din funcție fără remunerație.

25. În aceste împrejurări, Consiglio di Stato (Consiliul de Stat) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Având în vedere că administrația nu a considerat necesar să impună vaccinarea militarilor în sensul articolului 206-bis din Decretul legislativ nr. 66/10, ca urmare a muncii lor specifice, asumându-și răspunderea pentru efectele vaccinului, se solicită să se stabilească dacă Directiva [2000/78] împiedică adoptarea unui act legislativ care permite Decretului-lege nr. 172/21 să modifice Decretul-lege nr. 44/21 prin adăugarea [articolului 4-ter alineatul 1 litera b)], care impune militarului o vaccinare obligatorie și contrară opiniei sale personale, întrucât îl obligă să se supună în mod voluntar unui astfel de tratament medical, încă experimental, pe riscul și pericolul său, ca o condiție suplimentară pentru a-și putea desfășura activitatea în același mediu de lucru în care sunt prezenți angajați civili cărora nu li se solicită acest tratament vaccinal, deși aceștia exercită funcții care, din punctul de vedere al contagiozității și al posibilității de contagiere a persoanelor, sunt similare celor îndeplinite de militari?

2) Având în vedere că, în temeiul legislației italiene privind accesul la locul de muncă, inclusiv în locuri aglomerate cum ar fi transportul public, stadioane și restaurante, pentru lucrătorii care nu sunt menționați în același Decret-lege nr. 172/21, certificarea vaccinării sau rezultatul negativ la testul Covid efectuat în termen de 48 de ore [anterioare] sunt considerate echivalente, se ridică problema dacă articolul 2 alineatul (2) litera (b) din Directiva [2000/78] se opune unei măsuri precum Decretul-lege nr. 172/21, în partea în care modifică Decretul-lege nr. 44/21 prin adăugarea [articolului] 4-ter alineatul 1 [litera] b), care impune lucrătorului militar o vaccinare obligatorie și contrară convingerilor sale personale, ca o condiție necesară pentru a-și putea desfășura activitatea în același mediu de lucru ca și cel în care sunt prezenți militari care, potrivit convingerilor personale, au considerat oportun să se vaccineze chiar și în absența unei obligații, deși membrul personalului militar nevaccinat este dispus și, în orice caz, deja obligat să prezinte la intervale mai mici de 48 de ore rezultatul unui test care să certifice absența unei infectări cu Covid?

3) Se solicită să se stabilească dacă măsura prevăzută de Decretul-lege nr. 172/21 care completează Decretul-lege nr. 44/21 și care, la articolul 4-ter alineatul 3, constrânge lucrătorul suspendat pentru încălcarea obligației de vaccinare să nu poată asigura în mod legal întreținerea familiei, precum și protecția și îngrijirile necesare pentru bunăstarea fiicelor minore încalcă articolele 1 și 24 din [cartă], în conformitate cu articolul 24 din aceasta?”

26. Reclamantul din litigiul principal, guvernele francez și italian și Comisia Europeană au depus observații scrise în fața Curții.

27. La 10 iulie 2025 a avut loc o ședință, în cadrul căreia reclamantul din litigiul principal, guvernul italian și Comisia au prezentat pledoarii.

III. Analiză

28. Primele două întrebări adresate de instanța de trimitere trebuie tratate împreună. Prin intermediul acestor întrebări, instanța solicită în esență să se stabilească dacă reglementarea italiană care impune o obligație de vaccinare împotriva COVID-19 a personalului militar este contrară Directivei 2000/78, întrucât introduce un tratament discriminatoriu interzis de această directivă.

29. Pentru a răspunde la aceste întrebări, trebuie să se aprecieze mai întâi dacă Directiva 2000/78 este aplicabilă unei reglementări precum cea descrisă de instanța de trimitere (A).

30. Dacă această directivă este aplicabilă, este necesar să se aprecieze dacă reglementarea națională în cauză reprezintă o discriminare directă sau indirectă și, în acest din urmă caz, dacă o astfel de discriminare poate fi justificată (B).

A. Propunere de răspuns: Directiva 2000/78 nu este aplicabilă împrejurărilor din prezenta cauză

1. Inegalitate de tratament întemeiată pe categoriile profesionale

31. Directiva 2000/78 interzice discriminarea în contextul încadrării în muncă și al ocupării forței de muncă bazate pe următoarele motive: apartenență religioasă sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală [8].

32. Potrivit unei jurisprudențe consacrate a Curții, motivele prevăzute la articolul 1 din Directiva 2000/78 sunt enumerate în mod exhaustiv, iar această directivă nu privește discriminările întemeiate pe categoria socioprofesională sau pe locul de muncă [9].

33. Din cadrul juridic național reiese că dispoziția care impune vaccinarea obligatorie împotriva COVID-19 privea inițial profesioniștii din domeniul sănătății și lucrătorii din domeniul sănătății publice, a fost extinsă ulterior la lucrătorii angajați în unitățile rezidențiale de asistență socială și medicală și, în sfârșit, la personalul din sectoarele apărării, securității și urgențelor publice, inclusiv la militarii care lucrează pentru Ministerul Apărării.

34. Personalul civil care lucra pentru Ministerul Apărării nu intra însă în domeniul de aplicare al acestei obligații și nu era obligat să primească un vaccin împotriva COVID-19 pentru a-și continua activitatea.

35. Astfel, obligația de vaccinare prevăzută la articolul 4-ter din Decretul-lege nr. 44/21 stabilea o diferență de tratament între personalul militar și personalul civil care lucra pentru Ministerul Apărării. Diferența de tratament se bazează pe funcțiile ocupate respectiv de aceste două grupuri de persoane. Cu toate acestea, o astfel de diferență nu se numără printre motivele de discriminare interzise în sensul Directivei 2000/78.

[8] Articolul 1 din Directiva 2000/78.

[9] A se vedea Hotărârea din 17 octombrie 2024, Zetschek (C-349/23, EU:C:2024:889, punctul 25 și jurisprudența citată).

36. Prin urmare, astfel cum susțin guvernul francez și Comisia, o diferență de tratament între personalul militar și cel civil în ceea ce privește obligația de vaccinare împotriva COVID-19 nu atrage aplicarea Directivei 2000/78.

37. În consecință, reclamantul nu se poate prevala de această directivă pentru a susține că legislația italiană în cauză era interzisă pentru motivul că stabilește o diferență de tratament între personalul militar și personalul civil care lucrează în cadrul Ministerului Apărării.

2. Convingerile ca motiv interzis în temeiul Directivei 2000/78

38. Unul dintre motivele de discriminare interzise de Directiva 2000/78 este „apartenența religioasă sau convingerile". Astfel, această directivă ar putea fi aplicabilă dacă reglementarea în cauză ar stabili în mod efectiv o diferență de tratament directă sau indirectă întemeiată pe convingerile personale ale reclamantului.

39. Prin urmare, problema care se pune este dacă opiniile personale ale reclamantului pentru care acesta a ales să nu se vaccineze pot fi calificate drept „convingeri" în sensul articolului 1 din Directiva 2000/78.

40. Directiva 2000/78 nu oferă o definiție a ceea ce constituie o convingere în scopul aplicării acestei directive [10].

41. Cu toate acestea, jurisprudența Curții oferă unele orientări pentru înțelegerea semnificației acestei noțiuni.

42. Curtea a conchis că, întrucât articolul 1 din Directiva 2000/78 se referă la termenii „apartenență religioasă" și „convingeri" considerați împreună, în scopul aplicării acestei directive acești doi termeni trebuie analizați ca *două fațete ale unuia și aceluiași motiv de discriminare*, care acoperă atât apartenența religioasă, cât și convingerile filozofice sau spirituale [11].

43. În continuare, Curtea a reținut că discriminarea pe motiv de „apartenență religioasă sau convingeri" trebuie distinsă de discriminarea pe motiv de „opinii politice sau de orice altă natură" [12].

44. În acest sens, Curtea a explicat că Directiva 2000/78 „nu acoperă nici convingerile politice sau sindicale, nici convingerile sau preferințele artistice, sportive, estetice s*au de altă natură*" [13].

[10] O definiție a noțiunii de „convingeri" nu este prevăzută nici în legislația statelor membre, nici la nivel internațional. Cu toate acestea, unele state membre furnizează documente explicative care însoțesc legislația, oferind orientări pentru definirea noțiunii de convingeri. De exemplu, în Țările de Jos, termenul „filosofie de viață" (și anume filozofii generale, cum ar fi umanismul, care, cu toate acestea, nu se extinde la orice viziune asupra societății) a fost adoptat pentru a explica ce ar putea cuprinde noțiunea de „convingeri". În Italia, cu diverse ocazii, instanțele naționale au considerat că „convingerile", ca motiv protejat, acoperă, de exemplu, afilierea sindicală și convingerea personală că ar trebui să se refuze portul armelor, în cazul persoanelor care obiectează pe motive de conștiință. A se vedea în această privință, Comisia Europeană – Direcția Generală Justiție și Consumatori, Chopin, I. și Germaine, C., *A Comparative Analysis of Non-discrimination Law in Europe 2024 – The 27 EU Member States compared – Prepared by Isabelle Chopin and Catharina Germaine for the European network of legal experts in gender equality and non-discrimination*, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2024, pp. 18 și 19.

[11] A se vedea Hotărârea din 15 iulie 2021, WABE și MH Müller Handel, (C-804/18 și C-341/19, EU:C:2021:594, punctul 47), Hotărârea din 13 octombrie 2022, SCRL (Articol de îmbrăcăminte cu conotație religioasă) [C-344/20, denumită în continuare „Hotărârea SCRL (Articol de îmbrăcăminte cu conotație religioasă)", EU:C:2022:774, punctul 26], și Hotărârea din 28 noiembrie 2023, Commune d'Ans (C-148/22, EU:C:2023:924, punctul 22).

[12] A se vedea Hotărârea SCRL (Articol de îmbrăcăminte cu conotație religioasă), punctul 27 și jurisprudența citată.

[13] A se vedea Hotărârea SCRL (Articol de îmbrăcăminte cu conotație religioasă), punctul 28 (sublinierea noastră).

45. În plus, Curtea a amintit că dreptul la libertatea de conștiință și de religie, astfel cum este consacrat la articolul 10 alineatul (1) din cartă, face parte din contextul pertinent pentru a interpreta Directiva 2000/78 [14]. Acest drept din cartă corespunde dreptului garantat la articolul 9 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (denumită în continuare „CEDO”), care protejează „libertatea de gândire, de conștiință și de religie”. În consecință, interpretarea noțiunii „convingeri” în sensul CEDO este de asemenea relevantă pentru înțelegerea acestei noțiuni în contextul dreptului Uniunii.

46. În Hotărârea Vavřička, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (denumită în continuare „Curtea EDO”) a statuat că o obligație de vaccinare nu încalcă CEDO, întrucât opoziția personală față de obligația de vaccinare nu se încadrează în noțiunea de convingeri protejată de articolul 9 din aceasta. În special instanța menționată a considerat că o astfel de opoziție personală trebuie considerată o opinie critică, iar nu o convingere care beneficiază de protecție în temeiul CEDO [15]. În această cauză, Curtea EDO a considerat că nu era îndreptățită să califice opoziția domnul Vavřička față de vaccinarea obligatorie drept convingere filozofică, din moment ce domnul Vavřička a indicat instanței naționale că opoziția sa față de vaccinare se întemeia pe opinia sa că aceasta era în principal dăunătoare propriei sănătăți și celei a copiilor săi. Această instanță a considerat astfel că o „opinie critică privind vaccinarea nu este de natură să constituie o convingere *suficient de puternică, de serioasă, de coerentă și de importantă* pentru a fi protejată de articolul 9” [16].

47. Din cele de mai sus rezultă că o opinie personală care se opune vaccinării – cum ar fi una bazată pe preocupări legate de sănătate – nu poate fi considerată o convingere filosofică și, în principiu, nu se bucură de protecția oferită de Directiva 2000/78.

48. Pentru a concluziona, Directiva 2000/78 nu se opune, în principiu, unei legislații naționale care impune lucrătorului militar o vaccinare obligatorie contrară convingerilor sale personale.

3. Aplicarea în cazul împrejurărilor din prezenta cauză

49. Rezultă că reclamantul nu poate opune opiniile sale personale cu privire la obligația de vaccinare a personalului militar angajatorului său, care a pus în aplicare o legislație națională ce introduce vaccinarea obligatorie pentru personalul militar.

50. Reclamantul a susținut în fața Curții că obligația de vaccinare care îi era impusă în temeiul articolului 4-ter din Decretul-lege nr. 44/21 îl obliga să semneze un formular de consimțământ în cunoștință de cauză care menționa în mod expres că efectele secundare pe termen lung ale vaccinurilor împotriva COVID-19, inclusiv riscul de deces, rămân necunoscute. În opinia

[14] A se vedea Hotărârea SCRL (Articol de îmbrăcăminte cu conotație religioasă), punctul 35 și jurisprudența citată.

[15] A se vedea Hotărârea Curții EDO din 8 aprilie 2021, Vavřička ș.a. împotriva Republicii Cehe, CE:ECHR:2021:0408JUD004762113, denumită în continuare „Vavřička”, §§ 335 și 337. În cauza respectivă, șase reclamanți au contestat obligația legală a Republicii Cehe de a vaccina copiii împotriva mai multor boli infecțioase. Un reclamant a fost amendat pentru că nu și-a vaccinat copiii, în timp ce alții erau părinți ai căror copii nu au fost admiși la grădiniță din cauza nerespectării obligației de vaccinare. Toți reclamanții au invocat articolul 8 din CEDO și trei dintre aceștia au invocat articolul 9 din CEDO. Curtea EDO a respins pretențiile în temeiul articolului 9 din CEDO ca fiind inadmisibile.

[16] A se vedea Hotărârea Vavřička, § 335 (sublinierea noastră). Acest criteriu – „o convingere suficient de puternică, de serioasă, de coerentă și de importantă”– a fost stabilit în Hotărârea Campbell și Cosans împotriva Regatului Unit. În această hotărâre, Curtea EDO a stabilit că „în sensul său obișnuit, cuvântul «convingeri», luat separat, nu este sinonim cu cuvintele «opinii» și «idei», astfel cum sunt utilizate la articolul 10 [din CEDO], care garantează libertatea de exprimare; acesta este mai apropiat de termenul «convingeri» (în textul francez: «convictions») care figurează la articolul 9 [din CEDO] – care garantează libertatea de gândire, de conștiință și de religie – și desemnează opinii care ating un anumit nivel de convingere, seriozitate, coeziune și importanță.” A se vedea Hotărârea Curții EDO din 25 februarie 1982, (CE:ECHR:1982:0225JUD000751176, § 36).

reclamantului, incertitudinea sa cu privire la riscurile asociate vaccinului a fost ulterior confirmată de faptul că mai multe persoane care au primit vaccinul s-au îmbolnăvit ulterior sau chiar au murit din cauza COVID-19. În consecință, deși vaccinurile au fost descrise oficial ca fiind sigure, reclamantul a concluzionat că programul de vaccinare COVID-19 a fost condus în primul rând de interesele comerciale ale companiilor farmaceutice și, prin urmare, a pus în pericol personalul militar care a fost obligat să fie vaccinat, indiferent de pretinsa eficacitate și siguranță a vaccinurilor. În plus, acesta a susținut că nu dorea să își pună în pericol propria viață prin expunerea la posibile efecte secundare pentru a contribui la activitățile lucrative ale societăților farmaceutice.

51. Opoziția reclamantului față de obligația de vaccinare a fost accentuată și de faptul că guvernul, care a impus această obligație în temeiul articolului 4-ter din Decretul-lege nr. 44/21, nu și-a asumat nicio responsabilitate pentru eventualele consecințe negative care rezultau din vaccinare. În plus, acesta a susținut că nu s-ar fi opus obligației de vaccinare dacă aceasta ar fi fost impusă în temeiul articolului 206-bis din Decretul-lege nr. 66/10.

52. Astfel cum reiese atât din decizia de trimitere, cât și din argumentele invocate de reclamant în cadrul ședinței, considerăm că reclamantul nu a prezentat niciun element de probă care să demonstreze că opoziția sa față de obligația de vaccinare împotriva COVID-19 rezultă dintr-o convingere filozofică. Motivele pentru opoziția sa față de această obligație par să fie mai degrabă de două tipuri. În primul rând, opoziția sa se întemeiază pe punctul său de vedere critic legat de sănătate, potrivit căruia vaccinurile nu erau sigure, întrucât, printre alte motive, distribuirea lor era motivată în principal de interesele comerciale ale industriei farmaceutice. În al doilea rând, reclamantul ar fi criticat reticența guvernului de a-și asuma orice răspundere în ceea ce privește efectele secundare potențiale cauzate de vaccin, motiv pentru care acesta nu ar fi impus vaccinări personalului militar ca obligație.

53. Astfel cum a arătat Comisia în ședință, opinia reclamantului se poate modifica în lumina unor noi date științifice și înseamnă că această opinie nu constituie o viziune globală cuprinzătoare a vieții întemeiată pe considerații filozofice sau spirituale. Opinia sa pare să se limiteze la vaccinul COVID-19 în sine și se bazează pe presupusele riscuri pentru sănătate ale acestui vaccin, care, potrivit reclamantului, au fost insuficient evaluate în lumina dovezilor științifice medicale disponibile atunci când a fost impusă obligația vaccinării împotriva COVID-19. Opoziția sa față de vaccin este de asemenea o expresie a dezacordului său față de politica guvernamentală în ceea ce privește obligația de vaccinare.

54. În acest sens, reclamantul nu pare să se bazeze pe o veritabilă convingere filozofică.

55. Toate cele de mai sus ne determină să concluzionăm că opinia critică a reclamantului cu privire la obligativitatea vaccinării nu constituie convingeri protejate de articolul 1 din Directiva 2000/78.

56. Prin urmare, reclamantul nu se poate întemeia pe Directiva 2000/78 pentru a contesta aplicarea de către angajatorul său a Decretului-lege nr. 44/21.

57. Pe scurt, propunem ca, drept răspuns la prima și la cea de a doua întrebare, Curtea să răspundă că Directiva 2000/78 nu este aplicabilă în împrejurările din speță, întrucât pretinsa discriminare nu se încadrează în niciunul dintre motivele de discriminare interzise de această directivă.

58. Directiva 2000/78 interzice printre altele discriminarea pe motiv de „convingeri”. Cu toate acestea, opiniile personale, întemeiate pe preocupări legate de sănătate sau pe dezacorduri față de o politică guvernamentală de vaccinare, nu constituie „convingeri” în sensul Directivei 2000/78.

B. Cu titlu subsidiar

59. Cu toate acestea, în cazul în care Curtea constată totuși că o opinie personală referitoare la vaccinare, întemeiată pe preocupări legate de sănătate sau pe dezacordul față de o politică publică de vaccinare, constituie „convingeri” în sensul Directivei 2000/78, trebuie să se verifice dacă tratamentul aplicat reclamantului poate fi calificat drept discriminare directă sau indirectă și, în caz afirmativ, dacă o astfel de diferență de tratament poate fi justificată.

60. Discriminarea directă, interzisă în temeiul articolului 2 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2000/78, există atunci când diferența de tratament se întemeiază în mod direct pe unul dintre motivele interzise prevăzute în această directivă. Or, reglementarea italiană în cauză nu se întemeiază pe opinia personală a personalului militar în legătură cu vaccinarea împotriva COVID-19. Prin urmare, această reglementare nu poate fi înțeleasă ca fiind direct discriminatorie.

61. Discriminarea indirectă bazată pe convingeri, care este interzisă în temeiul articolului 2 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2000/78, ar exista dacă o dispoziție sau o practică în aparență neutră plasează persoane cu o anumită convingere într-o poziție dezavantajoasă [17].

62. În cazul în care opinia personală a reclamantului care se opune obligației de vaccinare ar fi considerată „convingeri” în sensul Directivei 2000/78, norma introdusă de legislația italiană, care prevede suspendarea fără plată a personalului militar care nu este vaccinat, ar putea fi considerată ca plasând indirect acești membri ai personalului militar într-o poziție dezavantajoasă în raport cu alți membri ai personalului militar care au fost vaccinați în mod voluntar.

63. Discriminarea indirectă poate fi însă justificată de un obiectiv legitim, cu condiția ca mijloacele de realizare a acestui obiectiv să fie adecvate și necesare [18].

64. În ceea ce privește condiția referitoare la existența unui obiectiv legitim, guvernul italian a explicat că obligația vaccinării împotriva COVID-19 în discuție a fost impusă ca măsură organizatorică privind activitățile și funcțiile militarilor în timpul pandemiei de COVID-19. O astfel de măsură urmărea un dublu obiectiv: pe de o parte, aceasta urmărea să protejeze membrii personalului militar împotriva contractării SARS-CoV-2 în timpul exercitării atribuțiilor lor în timpul pandemiei COVID-19; pe de altă parte, aceasta urmărea să protejeze sănătatea publică, asigurând în același timp îndeplinirea corespunzătoare a atribuțiilor respective.

65. În Hotărârea Nordic Info, Curtea a calificat pandemia de COVID-19 ca o amenințare gravă la adresa sănătății publice, care poate să provoace decesul în cadrul diferitelor categorii ale populației și să suprasolicite sau chiar să satureze sistemul național de sănătate [19].

[17] A se vedea Hotărârea SCRL (Articol de îmbrăcăminte cu conotație religioasă), punctul 37 și jurisprudența citată.

[18] A se vedea articolul 2 alineatul (2) litera (b) punctul (i) din Directiva 2000/78.

[19] A se vedea Hotărârea din 5 decembrie 2023, Nordic Info (C-128/22, denumită în continuare „Nordic Info”, EU:C:2023:951, punctul 120).

66. În plus, protecția sănătății publice este un obiectiv vădit legitim, astfel cum afirmă jurisprudența constantă a Curții. Astfel, în Hotărârea Memoria and Dall'Antonia, Curtea a menționat că „protecția sănătății publice figurează printre motivele imperative de interes general recunoscute de dreptul Uniunii și că statele membre dispun în acest domeniu de o marjă largă de apreciere” [20].

67. Într-o situație similară, Curtea EDO a statuat, în cauza Pasquinelli ș.a. împotriva San Marino, că o obligație de vaccinare impusă de un stat anumitor profesioniști din domeniul sănătății în timpul pandemiei de COVID-19 a urmărit, în timpul urgenței de sănătate publică, care prezenta un risc grav pentru întreaga populație, un obiectiv legitim de protecție a sănătății publice și a drepturilor și libertăților altora. În plus, această instanță a prevăzut că caracterul temporar, intensitatea limitată și contextul excepțional trebuie să fie luate în considerare atunci când se decide cu privire la proporționalitatea măsurilor restrictive impuse [21].

68. Reclamantul a explicat că era dispus să furnizeze dovada unui test COVID-19 negativ la fiecare 48 de ore, dar că acest lucru a fost respins și că a fost suspendat din activitate din cauza refuzului său de a fi vaccinat. În plus, reclamantul susține că, chiar dacă era angajat ca membru al forțelor armate, avea un post de birou, asemenea personalului civil care nu trebuia să fie vaccinat pentru a continua să lucreze pentru același angajator.

69. Prin aceste argumente, reclamantul contestă caracterul adecvat și necesar al legislației italiene.

70. Guvernul italian, respectând libertatea de opinie a personalului militar, a impus o obligație de vaccinare împotriva COVID-19 și a oferit membrilor personalului militar posibilitatea de a primi sau de a refuza vaccinul. Dacă aceștia refuzau, indiferent de rolul lor profesional și de atribuțiile pe care le exercitau, consecința era suspendarea temporară a raportului lor de muncă cu pârâtul.

71. În pofida argumentului reclamantului potrivit căruia, în calitate de membru al personalului militar, ar fi exercitat atribuții de birou având contacte limitate cu alte persoane, o astfel de obligație de vaccinare nu ar fi putut fi impusă de la caz la caz. Dimpotrivă, aceasta s-a aplicat în același mod tuturor membrilor personalului militar care lucrau pentru pârât, indiferent dacă aceștia credeau sau nu în eficacitatea și siguranța acestor vaccinuri.

72. În ceea ce privește condiția referitoare la existența unor mijloace adecvate și necesare, împărtășim punctul de vedere al guvernului italian, care a explicat că nu existau alte măsuri adecvate și mai puțin constrângătoare în raport cu obiectivul urmărit de această reglementare națională. Chiar dacă testul pentru SARS-CoV-2 ar fi putut fi considerat mai puțin restrictiv,

[20] A se vedea în această privință Hotărârea din 14 noiembrie 2018, Memoria and Dall'Antonia (C-342/17, denumită în continuare „Memoria and Dall'Antonia”, EU:C:2018:906, punctul 54, precum și jurisprudența citată).

[21] A se vedea Hotărârea Curții EDO din 29 august 2024, Pasquinelli ș.a. împotriva San Marino, CE:ECHR:2024:0829JUD002462222, §§ 94-96 și 128. În anul 2021, San Marino a adoptat o lege care prevedea ca toți lucrătorii sociali și din domeniul sănătății care intră în contact direct cu pacienții să fie vaccinați împotriva COVID-19. Deși vaccinarea nu era obligatorie, legea stabilea o ierarhie de măsuri alternative pentru oricine refuza, inclusiv realocarea sarcinilor sau realocarea pe posturi vacante în administrația publică care limitează contactul cu pacienții și utilizarea concediului acumulat sau testarea obligatorie a antigenului la fiecare 48 de ore. Numai în situațiile în care aceste opțiuni ar fi impracticabile a fost avută în vedere o suspendare temporară a serviciului cu un salariu lunar, condiționată de realizarea unor activități de utilitate socială. Legiuitorul din San Marino a justificat acest regim prin faptul că acești lucrători se confruntă cu un risc crescut de infecție și că vaccinarea este esențială pentru a proteja atât pacienții vulnerabili, cât și continuitatea sistemului social de sănătate. Un grup de lucrători care a refuzat vaccinarea a fost supus măsurilor menționate mai sus și a contestat regimul în fața Curții Europene a Drepturilor Omului, susținând că acesta încălca articolul 8 din CEDO și constituia o discriminare ilegală în sensul articolului 14 din aceasta coroborat cu articolul 1 din Protocolul nr. 12 la Convenția europeană pentru apărarea dreptului omului și a libertăților fundamentale. Reclamanții au susținut că diferența de tratament dintre personalul vaccinat și cel nevaccinat nu constituie o justificare suficientă în temeiul CEDO.

acesta nu ar oferit același nivel de prevenție ca vaccinarea. Ca atare, această soluție nu ar fi fost nici adecvată, nici eficace pentru a împiedica personalul militar să contracteze și să răspândească COVID-19 și ar fi riscat să compromită eforturile legitime de depuse de acest guvern în materie de sănătate publică pentru a limita efectele pandemiei. În plus, organizarea de testări COVID-19 frecvente la intervale de 48 de ore pentru personalul militar ar fi necesitat eforturi și costuri nerezonabile, care ar fi fost greu de suportat pentru un sistem de sănătate deja preocupat de gestionarea pandemiei.

73. În schimb, obligația de vaccinare împotriva COVID-19 urmărea să reducă riscul de îmbolnăvire a membrilor personalului militar și probabilitatea ca aceștia să transmită ulterior SARS-CoV-2 altora. În plus, la acel moment, cu cât proporția persoanelor vaccinate era mai mare, cu atât virusul se putea răspândi mai puțin, contribuind astfel la dezvoltarea unei imunități colective.

74. Având în vedere cele de mai sus, considerăm că norma națională îndeplinește fiecare criteriu prevăzut la articolul 2 alineatul (2) litera (b) punctul (i) din Directiva 2000/78, întrucât urmărea obiectivul legitim de protecție a sănătății publice prevenind răspândirea COVID-19 prin mijloace atât necesare, cât și proporționale.

75. În consecință, chiar dacă Curtea ar considera că Decretul-Lege nr. 44/21 poate fi calificat drept discriminare indirectă bazată pe „convingeri” în sensul Directivei 2000/78, propunem Curții să răspundă că o astfel de reglementare poate fi totuși justificată în temeiul articolului 2 alineatul (2) litera (b) punctul (i) din această directivă, din moment ce urmărea un obiectiv legitim, și anume protecția sănătății publice, inclusiv sănătatea personalului militar angajat de Ministerul Apărării. În plus, în momentul în care legiuitorul italian a adoptat norma, nu existau măsuri alternative adecvate și mai puțin constrângătoare pentru atingerea acestui obiectiv.

Cu privire la a treia întrebare adresată

76. Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă suspendarea fără plată a unui membru al personalului militar care a refuzat să primească vaccinul împotriva COVID-19 poate fi considerată contrară articolelor 1 și 24 din cartă.

77. Astfel cum am susținut în prezentele concluzii, opiniile personale privind o obligație de vaccinare, precum cele exprimate de solicitant, nu intră în sfera noțiunii de convingeri protejate în temeiul articolului 1 din Directiva 2000/78. Chiar dacă aceste opinii ar reprezenta o convingere în sensul acestei directive, discriminarea indirectă care rezultă din acestea ar putea fi justificată din motive de interes general. Prin urmare, consecințele care rezultă din aplicarea legislației în cauză nu pot fi considerate ca aducând atingere demnității umane sau dreptului copilului, protejate de articolele 1 și 24 din cartă.

IV. Concluzie

78. Având în vedere considerațiile care precedă, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Consiglio di Stato (Consiliul de Stat, Italia) după cum urmează:

Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă

trebuie interpretată în sensul că nu se opune unei obligații de vaccinare impuse de dreptul național unui membru al personalului militar contrare opiniilor sale personale.

Această directivă interzice printre altele discriminarea pe motiv de convingeri. Cu toate acestea, opiniile personale, întemeiate pe preocupări privind sănătatea sau pe dezacorduri față de o politică guvernamentală de vaccinare, nu constituie „convingeri” în sensul Directivei 2000/78.